

İŞLEVLERİNE GÖRE BAĞLAÇLARI KONU EDİNEREN ARAŞTIRMALAR

DERLEME MAKALESİ

Kemalettin DENİZ¹, Elif DEMİR²

1 Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara, Türkiye, kemalettindeniz@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7531-490X.

2 Arş. Gör, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara, Türkiye, demirelif666@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3547-4180.

Geliş Tarihi: 11.09.2019 Kabul Tarihi: 05.12.2019

Öz: İletişimsel yaklaşım, eğitim öğretim faaliyetleri içerisinde güncelliğini korumaktadır. Bu yaklaşımın dil öğretimine yansımaları, belli bir bağlamda dilin işlevsel kullanımı şeklindedir. Bağlaçlar sözlü ya da yazılı metinlerle verilerek istenen mesajları hedef kitleye iletmede önemli görevlere sahip dille ilgili unsurlardır. İşlevsel dil öğretiminde bağlaçların sadece dil bilgisi konusu olarak değil, dilin anlam ve kullanım boyutuna da hizmet eden dille ilgili birer öge olarak görülmesi esastır. Bu çalışmada Türkçe öğretiminde bağlaçların hangi işlevlerde kullanıldıklarını ele alan araştırmalar konu edilmektedir. Araştırma, betimsel özellikte olup tarama modelinde tasarlanmış ve doküman analizi yöntemiyle yapılmış bir içerik çözümlemesi çalışmasıdır. Araştırmacının çalışma grubunu, Türkçe öğretiminde bağlaçların işlevsel sınıflandırılmasını inceleyen 21 çalışma oluşturmaktadır. Araştırmacılar verilerin analizinde, işlevlerine göre bağlaçları konu edinen çalışmaları; bağlaçlara yönelik tanımlayıcı bilgi, bağlaçları ele alış biçimi, işlevlerine göre bağlaçların sınıflandırılması açısından değerlendirmiştir. Elde edilen sonuçlar her bir araştırma için betimsel analiz yöntemi kullanılarak ortaya konulmuştur. Bulgularda, işlevlerine göre bağlaçları inceleyen çalışmaların konuları şu şekilde ortaya çıkmıştır: Belli bir bağlacın işlevlerinin tespit edilmesi, eserlerdeki ve öğrenci yazılarındaki bağlaçlar ve bu bağlaçların işlevlerinin ortaya konulması, Türkiye Türkçesindeki bağlaçların işlevlerine göre sınıflandırılması; Türkiye Türkçesindeki bağlaçlar ile Türkçenin şivelerindeki bağlaçların tespit edilip karşılaştırılması. Bu araştırmalarda ortaya konan işlevler arasında en çok açıklama, sonuç, pekiştirme, ekleme, olasılık, cevap, kabullenme, karşılaştırma, zıtlık, olumsuzluk, özetleme, sebep, seçme, şart, tahmin, üsteleme ve zaman - sıralama; en az ise amaç belirtme, bakış açısı bildirme, ayırtılama, başkalık, bedel, beklenti, yaklaşıma, pişmanlık, hatırlatma, yerine koyma işlevlerinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırma grubunu oluşturan çalışmalarda bağlaçların cümle bağlayıcıları, edatlar, bağlaç ve bağlama öğeleri, bağlama edatları olmak üzere farklı isimlendirmelerinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Bağlaç, Dil İşlevleri, İşlev, Türkçe Eğitimi.

STUDIES THAT EXAMINED CONJUNCTIONS BASED ON THEIR FUNCTIONS

Abstract:

Communicative approach remains up to date in education and training activities. The reflection of communicative approach to language teaching is the functional use of language in a certain context. Conjunctions are linguistic elements that have important roles in communicating the messages of spoken or written texts to the target audience. In functional language teaching, conjunctions should be treated not only as a grammar topic but also as linguistic devices that serve the meaning and usage dimension of language. This research aimed to explore the existing body of studies that deal with the functions for which conjunctions are used in teaching Turkish. This research is a descriptive content analysis study that used a survey design and document analysis. The research sample consisted of 21 studies that examined the functional classification of conjunctions in Turkish teaching. In the analysis of the data, the previous studies that dealt with conjunctions based on their functions were evaluated in terms of bibliographic information, the way that they discussed conjunctions, and the classification of conjunctions according to their functions. The results were discussed using the descriptive analysis method for each research. The studies that examined conjunctions according to their functions focused on the following topics: defining the functions of a particular conjunction, exploring conjunctions in literary works and their functions, conjunctions used in Turkish and their functions, exploring and comparing conjunctions in Turkey Turkish and Turkic accent, chapters in linguistic books, and chapters in a thesis that deals with cohesion. It was also found that the studies that examined conjunctions based on their functions mostly examined the functions of explanation, result, consolidation, insertion, probability, answer, acceptance, comparison, contrast, negativity, summarizing, reason, choosing, condition, prediction, summing and time - sorting, while the least examined functions were aim, point of view, detailing, otherness, price, expectation, approach, regret, reminder, replacement. The studies that composed the sample referred to conjunctions in different ways such as sentence joiners, prepositions, conjunctions and conjunctive elements, and conjunctive prepositions.

Keywords: Conjunction, Language Functions, Function, Turkish Teaching.

Giriş

Dilin en önemli işlevi iletişimdir. İletişimin eksiksiz bir şekilde sağlanması, dilin belli bir bağlam içerisinde işlevsel olarak kullanılması ile mümkündür. İnsanlar dili,

duyguları açıklama, özür dileme, tavsiye alma, ricada bulunma gibi durum, duygu, düşünce ve isteklerini ifade etmek için pek çok farklı amaç doğrultusunda kullanılmaktadır. Dilin kullanımındaki bu amaçlar, dil işlevleri olarak adlandırılmaktadır. Bağlaçlar sözlü ya da yazılı metinlerde verilmek istenen mesajların anlaşılmasında önemli görevlere sahip olan dil unsurlarıdır. Alan yazını incelendiğinde bağlaçları genellikle dil bilgisi konusu olarak ele alan çalışmaların mevcut olduğu ancak iletişimsel yaklaşımla birlikte bu dil öğelerinin işlevsel kullanımını konu edinen araştırmaların da yapılmaya başlandığı görülmektedir. İşlevlerine göre bağlaçları konu edinen çalışmaların neler olduğunun belirlenmesi, bu çalışmaların sınıflandırılması iletişimsel yaklaşımın gereği olan işlevsel Türkçe öğretimine katkı sağlaması dolayısıyla ders kitabı yazarları ve öğretmenler açısından önemlidir.

İşlev, Güncel Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011) "Bir nesne veya bir kimsenin gördüğü iş, iş görme yetisi, görev, fonksiyon" olarak tanımlanmaktadır. Farklı araştırmacıların dil işlevi tanımlarına bakıldığında ise "dilin, dil birimlerinin dış dünya, düşünce, konuşan bireyler, vb. açısından yerine getirdiği, üstlendiği iş; dilin, dil birimlerinin belli bir amaçla kullanılışı" (Vardar, 2002, 122); dilin, sözcenin, bir dil biriminin kullanılma amacı; söylem, metin ya da tümcede dil birimlerinin görevleri ya da gördükleri iş (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011, 161) şeklinde olduğu görülmektedir. İnsanların dili bir amaca yönelik işlevsel kullanımını Kılıç (2002), "Bir söz ancak uygun bağlamında kullanıldığı zaman anlamlıdır. Daha doğrusu dil, anlamını kullanıldığı bağlamdan alır; öteki türlü dil dizgesi tek başına anlamlı değildir. Bir başka deyişle dil ancak kullanıldığı zaman işlevler yüklenir. Bu işlevler ise tüm insanların ortak özellikleridir bir bakıma." diyerek açıklamaktadır. Blondell, Higgens ve Middlemiss (1982, 5) ise dil işlevlerini, insanların konuşma veya yazmalarındaki amaç olarak tanımlamaktadır. Bu tanım ve açıklamalardan hareketle dil işlevinin, dilin belli bir bağlam içerisinde ve bir amaç doğrultusunda iletişimsel olarak kullanılmasını ifade ettiği söylenebilir.

Dilin işlevsel kullanımını sağlayan unsurlardan biri bağlaçlardır. Bağlaç, araştırmacılar tarafından "metnin küçük ölçekli yapısında ardışık sözcükler arasındaki anlamsal ilişkilerin metnin alıcısı, yani okuyucusu ya da dinleyicisi tarafından açık olarak algılanmasını sağlayan belirginleştirici öge" (Kurtul, 2011, 34); aynı görevli ya da birbiriyle ilgili sözcükleri, sözcük gruplarını, özellikle tümceleri bağlamaya yarayan ve bunlar arasında biçim kimi zaman ise biçim ve anlam bakımından bağlantı sağlayan öğeler (Atabay vd. , 1983, 49; Hacıeminoğlu, 2015, 112-217; Korkmaz, 2009, 1091; Vardar, 2002, 31; Yavuz, 2010, 10); söz içinde iki kelimeyi, aynı değerde olan iki cümle unsurunu, iki yargıyı ve bazen de iki paragrafı bağlamaya yarayan kelimeler (Banguoğlu, 1998, 43) olarak tanımlanmaktadır.

Literatürde bağlaçların adlandırılmasında ikiliğin olduğu ve kimi araştırmacıların (Delice, 2012; Ergin, 2013; Hacıeminoğlu, 2015; Deny, 2012; Karaağaç, 2000) bağlaçları bağlama edatı olarak değerlendirdiği; kimi araştırmacıların (Atabay vd. , 1983; Banguoğlu, 1998; Korkmaz, 2009) ise bağlaçları ayrı bir tür olarak ele aldığı görülmektedir.

Dil kullanımında bağlaçların özellikleri şu şekildedir:

- Kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri hatta paragrafları hem yapı hem de anlam bakımından birbirine bağlayan dil ile ilgili unsurlardır (Yavuz, 2010, 10; Atabey 2007, 42; Korkmaz, 2009; Karaşin, 2008; Kurtul, 2011; İşsever, 1995; Koç, 1996, Tiken, 1997).
- Bağlaçların kendi başlarına anlamları yoktur (Atabey, 2007; Hacıeminoğlu, 2015; Ergin, 2014; Korkmaz, 2009; Bilgegil, 1984; Ediskun, 1984; Banguoğlu, 1998; Emre, 2009; Karaşin, 2008; Yavuz, 2010).
- Bağlaçlar cümlede başta, ortada ve sonda bulunabilir ve bağlaçların işlevleri söz dizimi içerisinde ortaya çıkmaktadır.
- Cümle bağlayıcıları cümleler arasındaki konu ve anlatım bütünlüğünü, sürekliliğini sağlar (Korkmaz, 2009; Yavuz, 2010).

Olaylar ve durumlar arasındaki ilişkiler, bağlayıcı kullanımıyla gerçekleşir. Fiiller ve edatlardan sonra cümlelerdeki anlamsal ilişkilerin en önemli taşıyıcıları bağlaçlardır. Bağlaçlar farklı durumlar arasındaki anlamsal ilişkilerin taşıyıcısıdır (Yaylagül, 2015, 392-393).

Dilin sadece gramer ya da söz varlığı ekseninde öğretilmesinin yerine bir amaca yönelik öğretilmesi dil işlevlerinin esasını oluşturmaktadır. Sözcük, söz grubu ve cümleler arasına girerek onları gerek biçim gerekse anlam açısından birbirine bağlayan dil unsurları bağlaçlardır. Bağlaçlar, sözlü ya da yazılı dille verilmek istenen mesajın daha kapsamlı bir hâle getirilmesine ve iletişimin eksiksiz bir şekilde gerçekleşmesine katkı sağlayan öğelerdir. İnsanlar durum, duygu, düşünce ve isteklerini aynı cümlede pek çok farklı ve karmaşık söz yapılarıyla ifade edebilir. Bu yapılar arasındaki bağlantıların anlam kaybı olmaksızın kurulması ise bağlaçlar vasıtasıyla olmaktadır. Bu yüzden bağlaçlar sadece şekil bilgisi konusu değil, aynı zamanda anlamla ve kullanımla ilgili olup sürekliliğini daima koruyacak olan bir konudur. Bu noktada bağlaçların işlevsel kullanımı ve öğretilmesi önem arz etmektedir. İşlevlerine göre bağlaçlar konusunda “bağlaç” , “bağlaçların işlevleri”, “işlevlerine göre bağlaçlar” , “edat”, “dil bilgisi” anahtar kelimeleri ile TR Dizin, DergiPark Akademik, YÖK Akademik, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve Millî Kütüphane veri tabanlarında 03.08.2019 tarihinde yapılan taramada bağlaçların işlevlerine göre sınıflandırılmasını kapsayan araştırmaları bir bütün olarak inceleyen bir çalışma tespit edilmemiştir. Bu araştırmanın amacı, Türkçede işlevlerine göre bağlaçları konu edinen çalışmalarını; bağlaçların adlandırılması ve sınıflandırılması açılarından incelemektir.

Yöntem

Çalışma betimsel nitelikte olup tarama modelinde tasarlanmıştır. Tarama modeli, “Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gös-

terilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan, onu uygun biçimde gözleyip belirleyebilmektir.” (Karasar, 2008, 77).

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemiyle yapılmış bir içerik çözümlemesi çalışmasıdır. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 187). Bu araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, benzer verileri belirli kurallara dayalı olarak kodlama ve bu kodlamaları anlaşılır bir biçimde düzenleyip yorumlamaya dayalı bir tekniktir (Büyüköztürk vd. , 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çalışmada işlevlerine göre bağlaçları konu edinen araştırmalar hakkında bilgi verilmesi amaçlandığı için tarama modeli ve betimsel içerik analizi kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu bağlaçların işlevsel sınıflandırılmasını inceleyen araştırmalar oluşturmaktadır. Çalışma grubu, yukarıda belirtilen veri tabanlarında, ilgili anahtar kelimelerle yapılan tarama sonucu, Türkçede bağlaçları işlevlerine göre inceleyen araştırmalarla sınırlı tutulmuştur. Çalışma grubuna dâhil edilen araştırmalar: Akın, 2004; Atabey, 2007; Banguoğlu, 1998; Berber, 2017; Berkil, 2003; Coşkun, 2005; Çelik, 1999; Emre, 2009; Ergin, 2014; Hacıeminoğlu, 2015; İpek, 2016; Karaağaç, 2016; Kararşin; 2008; Korkmaz, 2009; Özmen, 2016; Pul, 2002; Tiken, 1997; Üstünova, 2006; Yavaş, 2018; Yavuz, 2010; Yaylagül, 2015.

İşlevlerine göre bağlaçları inceleyen çalışmaların analizinde araştırmacılar tarafından her bir çalışma için çalışmaya yönelik tanıtıcı bilgi, bağlaçları ele alış biçimi, bağlaçların işlevsel sınıflandırılması tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar her bir araştırma için betimsel analiz yöntemi kullanılarak ortaya konulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde işlevlerine göre bağlaçları konu edinen ve çalışma grubuna dâhil edilen çalışmalar hakkında bilgi verilmektedir.

Akın (2004), *Türkiye Türkçesinde Bağlaçlar* adlı yüksek lisans çalışmasında bağlaç terimini kullanmış ve görevleri bakımından bağlaçları; açıklama, birliktelik, ekleme, hatırlatma, ilgi çekme, istek, kabullenme, karşılaştırma ve benzerlik, karşıtlık, kısaltma, olasılık, olumsuzluk, onaylama, öneri, pekiştirme, sebep, seçme, sonuç, soru, şart, şaşırtma, tahmin, yaklaşma ve yerine koyma anlamı taşıyanlar olmak üzere yirmi dört maddede sınıflandırılmıştır.

Araştırmacı çalışmasında dil bilgisi kitapları ve Türkiye Türkçesinin seçilmiş eserlerinden alınmış örnek cümlelerdeki bağlaçların anlam ilişkileri ve bağlama işlevlerini ortaya koymuştur. Ancak incelenen eserlerin Türkiye Türkçesindeki bağlaçları ve bu bağlaçların işlevlerini tam olarak yansıtmayı yansıtmadığı üzerinde düşünülebilir bir konudur.

Atabey (2007), *Cümle Bağlayıcıları ve Türkiye Türkçesindeki Kullanımı* adlı çalışmasında Türkiye Türkçesinde dört yüz doksan dört tane cümle bağlayıcısı olduğunu tespit etmiş ve zamanla bu sayıda artış meydana geleceğini vurgulamıştır. Araştırmacı, çalışmasında bağlaçları işlevlerine göre sınıflandırmış, bağlaçların cümleye kazandırdıkları anlamın da o cümle bağlayıcısının işlevine göre ortaya çıktığını belirtmiştir. Çalışma sonucunda belirlenen işlevleri; açıklama, benzerlik, beraberlik, boş verme, cevap, denkleştirme, ekleme, farz etme, fırsat, gaye, hatırlatma, hayret, ihtimal, istek, kabullenme, karşılaştırma, kuvvetlendirme, merak, olumsuzluk, öncelik verme, özetleme, reddetme, sebep, sıralama, sonuç, soru, şart, şüphe, tahmin, tamamlama, onaylama, teklif, tercih, tereddüt, üsteleme, yaklaşma, zıtlık olarak sıralamıştır.

Çelik (1999), *“da”nın İşlevleri* adlı çalışmasında “da”yı bağlaç olarak ele almıştır. “da” bağlacının işlevlerini; ekleme, odaklama, konuşma akışında sıra belirtme, ikinci kez düşünme, bağlantı kurma, olasılık, yetenek, uyum, pekiştirme, zıtlık/karşıtlık, neden sonuç, amaç tümce başlatıcısı, koşul belirtme, madem kavramını belirtme, san-ki kavramını belirtme olmak üzere on beş maddede sıralamıştır. Araştırmacı ayrıca “da”nın yetenek, olasılık, uyum bildirme, amaç tümceciklerinin bağlacı, koşullu ve yardımcı tümcecik bağlacı ve odaklama işlevlerine literatürde yeterince yer verilmediğini ve bunları açıklamak amacıyla çalışmanın yapıldığını belirtmiştir.

Karaşin (2008), *Bağlaç Görevinde Kullanılan Ya'nın Anlamsal İşlevleri* adlı çalışmasında bağlaç terimini kullanmayı tercih etmiştir. Türkçede çok sık kullanılan bağlaçlardan birinin de “ya” olduğunu ifade etmiş ve ayrıca bu bağlacın, tek başına kullanılabilirdiği gibi “ya...ya”, “ya da”, “ya...ya da”, “veya”, “yahut”, “veyahut”, “olur ya”, “öyle ya”, “malum ya”, “var ya” şeklinde farklı kullanımının da olduğunu vurgulamaktadır. Araştırmacı çalışmasında ya bağlacının, pekiştirme, açıklama, anımsatma, karşıtlık, sebep-sonuç, soru sorma, övgü, olasılık, onaylama, seçenek sunma işlevi olduğunu belirtmiştir.

Üstünova (2006), *“Ama”nın İşlevleri* adlı çalışmasında bağlaç terimini tercih etmiştir. “Ama” bağlacının işlevlerini, karşıtlık, çelişki bildirme, beklenen olumluluğu olumsuzlaştırma, beklenen olumsuzluğu olumluluğa çevirme, birbirine bağlanan iki cümleden ilkinin yorumlanma (eksiltilerden yararlanarak önceki bilgiler yorumlanır, dereceleme yapılarak önceki bilgiler yorumlanır, seçenek sunularak önceki bilgiler yorumlanır), sebep bildirme, koşul bildirme, karşılaştırma, kanıtlama, benzerlik, karşı çıkma, uyarı, çaresizlik, kesinlik ve sorgulama olarak sınıflandırmıştır.

Tiken (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Edatlarla Kurulan Zarf-Fiillerin İfade ve İşlevleri* adlı doktora araştırmasının bir bölümünden oluşan çalışmasında edat ve bağlaçların işlevlerini, açıklama (eyle ki/eyle kim, pes, yani), aksi şart (yoksa, değil kim, yok öyle kim), bakış açısı, başkalık, bedel, beklenmezlikli ilave ifadesi (bile, dahi, hem), belirtme (dahi, de), birlikte oluş (bile, ile, ile birlikte), bitim, bulunma, çıkma, devamda gerçekleşme ifadesi (çünkü, meğer kim), devam şartına bağlı artma, devam şartına bağlı

devam, derece, farazi karşılaştırma ifadesi, fazlalık, gaye, gerçek karşılaştırma, gecikmesiz zamandaşlık (çünkü), geçer, gerçekleşmezlik ve beklenmezlik, hareket başlangıcı ifadesi, ihtimal, iktidar, ilave, ilgi, istisna, istisnasız bırakma, karşı durum alma, karşılaştırma, karşılıklı oluş, karşılıksız gerçekleşme, mutlak ilgi, oranlama, ölçü, ölçüsüzlük, öncelik, ret, sahiplik, sebep, seçmeli olma, sıralama, sonralık, sonuç, süreklilik, şart, tarz, tezlik, uygunluk, uzak bulunma, üsteleme, vasıta, vakitleme, yer yön ve bulunma, yer yön ve yönelme, yetinmezlik ve beklenmezlikli ilave ifadesi (değil, değil... hem), yönelme, zamandaşlık, zıtlık olmak üzere altmış işlev olarak sınıflandırmıştır.

Hacieminoglu (2015), *Türk Dilinde Edatlar: En Eski Türkçe Metinlerden Zamanımıza Kadar –Yazı Dilinde-* adlı çalışmasında bağlaçları bağlama edatları başlığı altında değerlendirmiştir. Bağlama edatlarını da “mânâ ve işlevleri” bakımından cümle başı edatları, asıl bağlama edatları ve denkleştirme edatları olmak üzere üç alt başlığa ayırmıştır. Araştırmada bağlaçların işlevlerine doğrudan yer verilmemiştir. Yapılan analiz sonucunda; ise kuvvetlendirme, olasılık, sonuç, benzerlik, temenni, zıtlık, açıklama, ekleme, ihtimal, yeğleme, tereddüt, kesinlik, seçme, seçenek, sebep, şart, tercih, özetleme, kıyaslama, istek, örnek verme, olumsuzluk, karşılaştırma, bağlama, sıralama, belirtme, hayret, denkleştirme, soru işlevleri ortaya çıkmaktadır.

Yavuz (2010) *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar* adlı çalışmasında taradığı eserlerin metin bölümlerinden tespit ettiği bağlaçları görev bakımından yirmi sekiz başlık altında sınıflandırmıştır. Bu işlevleri, açıklama, benzerlik, birliktelik, ekleme, genelleme, hatırlatma, denkleştirme, dikkat çekme, istek-temenni, kabullenme, karşılaştırma, karşıtlık, kesinlik, olasılık, olumsuzluk, onaylama, özetleme, pekiştirme, pişmanlık, sebep, seçme, sıralama, sonuç, soru, şart, şaşkınlık, tahmin, üsteleme, varsayım, yaklaşma olarak belirtmiştir.

Berkil (2003), *Türkmen Türkçesindeki Edatlarla Türkiye Türkçesindeki Edatların Karşılaştırmalı Analizi* adlı yüksek lisans tezinde bağlaçları bağlama edatları başlığı ile vermiş ve birleştirme edatları, “fakat” ifade edenler, “çünkü” ifade edenler, “şart ve derece” ifade edenler, “netice ve izah” ifade edenler, “benzerlik” ifade edenler, “aksi hâlde” ifadesi taşıyanlar, “gerçi” ifadesi taşıyanlar, “eğer” ifade edenler olmak üzere dokuz başlıkta sıralamış ve örneklendirmiştir.

Berber (2017), *Türkiye Türkçesindeki Edatlar ile Kazak Türkçesindeki Edatların Karşılaştırılması* adlı yüksek lisans çalışmasında bağlaçları, bağlama edatları (bağlaç) başlığı altında değerlendirmiştir. Görevleri bakımından edatları; aitlik ve ilgili olma ilişkisi kuranlar; benzerlik, tıpkılık, denklik ilişkisi kuranlar; belirtme yoluyla başkalık ilişkisi kuranlar; beraberlik veya vasıta ilişkisi kuranlar; miktar ve derece ilişkisi kuranlar; uygunluk, denklik ve nispet ilişkisi kuranlar; sebep, maksat, gaye, hedef ilişkisi kuranlar; karşılık, karşılaştırma, zıtlık ilişkisi kuranlar; yön gösterme ilişkisi kuranlar; öncelik, sonralık ve zaman ilişkisi kuranlar; şüphe, tatmin, aşırılık, pekiştirme bildiren ki edatı (duraksama, tahmin ve şüphe bildirme görevi ile ve pekiştirme, aşırılık bildirme görevi ile) olmak üzere on bir maddede sınıflandırmıştır.

Korkmaz (2009), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* adlı çalışmasında bağlaçların özelliklerini cümledeki yerlerine ve kullanılış biçimlerine göre sınıflandırmanın mümkün olduğu ancak cümledeki yerleri ve yükledikleri işlevleri her zaman kesin sınırlarla birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı şeklinde vurgulamaktadır. Araştırmacıya göre cümlede değişik yerlerde bulunan bağlaçların ortak işlev yüklediği de görülmektedir. Ayrıca bir kısım bağlaçların birden fazla görev yüklediği de olmaktadır. Korkmaz (2017), çalışmasında asıl işlevi ve kurulan anlam bağlantısını esas almakla birlikte bazen bağlacın bulunduğu yerin işleve olan etkisini de dikkate alarak işlev ve bulunma yerini bir arada değerlendirmektedir. Araştırmacı çalışmasında işlevlerine göre bağlaçları, sıralama, denkleştirme – karşılaştırma - seçme, pekiştirme, nöbetleşme, cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar olmak üzere beş ana başlıkta sınıflandırmıştır. Cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçları da işlevlerine göre açıklama, sonuç, üsteleme, sebep ve zıtlık bildiren cümle bağlayıcıları olarak ayrıca gruplandırmıştır. Bu gruplandırmanın yanında daha başka işlevlerle kullanılan cümle bağlayıcıları olduğunu ve bu bağlaçların; benzerlik, beraberlik, boş verme, farz etme, şaşma, tahmin, ihtimal, ilave, istek, teklif, tercih, güçlendirme, kabullenme, kararsızlık, beklenti, teşvik, tahrik, özetleme gibi işlevler yüklediklerini belirtmiştir.

Coşkun (2005), *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri* adlı doktora çalışmasında bağlaçları bağdaşıklık ana başlığı altında bağlama **öğeleri** başlığı içerisinde ele almıştır. Araştırmacı, işlevlerine göre bağlaçları; ekleyici, ayırt edici, zıtlık, zaman sıralama (öncelik, sonralık, eş zamanlılık, tekrar ve süreklilik), koşul, açıklama, örnekleme ve sebep bildiren bağlama öğeleri (sebeup + sonuç şeklinde, sonuç + sebep şeklinde) olmak üzere sekiz ana başlık altında toplamıştır.

Ergin (2014), *Türk Dil Bilgisi* adlı çalışmasında bağlaçları, bağlama edatları başlığı altında değerlendirmiş ve yedi alt bölümde incelemiştir. Bağlama edatlarını da sıralama edatları, denkleştirme edatları, karşılaştırma edatları olarak sınıflandırmıştır. Bir diğer sınıflandırmayı cümle başı edatları olarak yapmıştır. Cümle başı edatları da “fakat”, “eğer”, “gerçi”, “çünkü”, “mademki” ifadesi taşıyanlar olarak gruplandırmıştır. Netice ve izah ifade edenler, benzerlik ifade eden edatlar, şarta ve dereceye bağlama edatları, “aksi hâlde” ifadesi taşıyanlar ve sona gelen edatlar olarak da farklı bir tasnif yapmıştır.

Banguoğlu (1998), *Türkçenin Grameri* isimli çalışmasında bağlam terimini kullanmış ve işlevlerini ise: bağlama ilişkileri başlığı altında vermiştir. Bu işlevler: ulama, ayırtlama, karşıtlama, almaşma, üsteleme, açıklama, salt bağlamalar, yer verme, sebep, sonuç bağlamaları, amaç, şart olmak üzere on iki alt başlıkla vermiştir.

Özmen (2016), *Türkçenin Sözdizimi* isimli eserinde bağlaca “bağımsız tümleç” başlığı altında yer vermiştir. Bağımsız tümleçleri, anlamları ve üstlendikleri görevleri bakımından, bağlama görevindeki bağımsız tümleçler, bağlama ve kuvvetlendirme

görevindeki bağımsız tümleçler ve ünleme görevindeki bağımsız tümleçler diye tasnif etmektedir. Bağlama görevinde kullanılan bağımsız tümleçlerin ya cümle başında ya da iki cümle arasında bulunduğunu ifade etmektedir. Cümle başında bulunan bağımsız tümleçler, başında buldukları cümlelerle daha önceki cümle veya cümleler arasında anlam ilişkisi kurar. İki cümle arasında bulunan bağımsız tümleçler ise cümleler arasında hem yapı hem sıralama, sınırlama, öncelik sonralık, tercih gibi değişik anlam ve işlev ilişkileri kurarlar demektir.

Yaylağül (2015), *Göstergebilim ve Dilbilim* adlı çalışmasında bağdaşıklık konusu altında Halliday'ın (1985) bağdaşıklık sınıflandırmasını esas almış ve bağlayıcı ifadelerin dört türünü sıralamıştır: bağlaçlar, seçim sağlayanlar, ters yöne bağlayanlar ve bağımlı hâlde bulunanlar. Bağımlı hâlde bulunanları birinin statüsünün diğerine bağlı olduğu şeyleri bağlar (çünkü, böylece, bu sebeple gibi) diyerek açıklamıştır. Bağımlı hâlde bulunan bağlayıcılar cümleler arasında nedensel ilişkiler, iki cümle parçası arasında bağdaşıklık bağı kurabilir ve "sonucu olarak", "için" gibi bağlaçlar ile ifade edilebilir. Bağlaçların nedensel ilişki kurma özelliğinin de düzeltme, ifade yönü değiştirme, önce söylenenleri örnekleme, önce söylenenleri açıklama, önce söylenenlerden başka bir konuya geçme, özelleştirmeler yapma, önce söylenenleri sürdürme, önce söylenenleri özetleme şeklinde olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı ayrıca bağlaçların, ayrıntılama, genişletme, açma, düzeltme, başka yöne çevirme gibi işlevler yoluyla cümleler arasında bağdaşıklık ilişkisi kurabildiğini ve bağlaçlar yoluyla konuların uzatılabilir veya genişletilebilir olduğunu belirtmiştir.

Karağaç (2016), *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı çalışmasında bağlaçları edatlar içerisinde bağlama edatları başlığı altında vermiştir. 1) Sıralayıcı bağlama edatlarını, bağlaçlar ve cümlelik bağlayıcıları olarak gruplandırmıştır. 2) Açıklayıcı bağlama edatları (sebep - sonuç, özetleyici - genelleyici, karşılaştırma - denkleştirme, tahmin - kesinlik, olurluk - olmazlık, doğrulama - yalanlama, kabul - ret, öncelik - sonralık, ekleme - çıkarma, şart - şart değil ve zıtlık ilişkisi sağlayan edatlar) olmak üzere iki ana başlık ve alt başlıklarla sınıflandırmıştır.

Emre (2009), *Yapı ve İşlev Bakımından Oğuz Atay'ın Tehlikeli Oyunlar Romanında Çekim Edatları* adlı yüksek lisans tezinde bağlaçları edatlar başlığı altında değerlendirmiştir. Araştırmacı, ilgili kitaptaki işlevleri; yaklaşık olarak, sebep, benzerlik, sebep-sonuç, amaç-sonuç, karşılaştırma, denklik, zaman, ihtimal ve tahmin, tıpkılık, uygunluk, ilgili olma, üzerine, üstüne, zıtlık, neden-sonuç, amaç, karşılaştırmaya dayalı sonuç, kişiye mahsus - kişiye özel - adına, süre, birlikte olma ve beraberlik, araç, tarz, ölçü - miktar, denklik, çokluk, sınırlandırma, derece, aşağı - yukarı, yaklaşık, abartma, durum, yer - yön, sınırlı zaman, görelilik, durum işlevi, uygunluk işlevi, tahmin işlevi, yer ve yönde sınırlandırma işlevi, zamanda sınırlandırma işlevi, eylemin varış yeri ve süresi, ters yön, karşıtlık, karşılık, zıtlık, zaman, beklenmezlik, ayrışma - ayrıştırma, miktarca karşılaştırma, aşağı yukarı, yaklaşık miktar, sınırlandırma, içerik belirleme, zamanda öncelik, eylemde öncelik, durum ve taraf olma işlevi olarak tespit etmiştir.

Yavaş (2018), *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Üçleme (Mahur Beste-Huzur- Sahnenin Dışındaki) Romanlarındaki Son Çekim Edatlarının İşlevsel Bakımdan İncelenmesi* adlı yüksek lisans çalışmasında söz konusu romanlardaki edatlar işlevlerine göre sınıflandırılmış ve romanlardan seçilen örnek cümleler üzerinde gösterilmiştir. Edatların tasnifinde, Ergin (2013)'in fonksiyonlarına göre son çekim edatları sınıflandırması esas alınmış ve edatlar o başlıklara riayet edilerek incelenmiştir. Araştırmada edatlar, vasıta ve beraberlik edatları, sebep edatları, benzerlik edatları, başkalık edatları, diğer hal edatları, miktar edatları, zaman edatları, yer ve yön edatları olmak üzere sekiz ana başlıkta verilmiş ve incelenen eserlerdeki edatlar tespit edilmiştir. Tespit edilen edatların işlevlerini; birliktelik, karşıtlık, araç olma, ilgili olma, tarz belirtme, sebep, amaç, özgünlük, süre, benzerlik, karşılaştırma, örnek sıralama, aynı olma, tahmin, aitlik, durum, zaman, miktar, derecelendirme, yaklaşık olma, denk olma ve yer - yön işlevi olmak üzere maddelendirmiştir.

İpek (2016), *Türkiye Türkçesinde Sözcük Türleriyle Yapılan Pekiştirme* adlı çalışmasında bağlaçların tanımına yer vermemiştir. Araştırmacı çalışmasında bağlaçlarla yapılan pekiştirmeleri açıklamış ve araştırmasında da/de, değil, hatta, hele, hem/hem de, ise (-se/-sa), ki, mı/mi ve üstelik bağlaçlarının pekiştirme bağlacı olduğunu belirtmiştir.

Pul (2002) *Türkiye Türkçesinde Edat* isimli yüksek lisans çalışmasında bağlaçların görev bakımından sınıflandırmasını bağlama, karşılaştırma, fakat ifadesi taşıyanlar, şart ifade eden veya şartı kuvvetlendiren, eğer anlamı taşıyan, gerçi ifadesi taşıyan, netice ve izah ifade eden, şarta ve dereceye bağlama, kuvvetlendirme, karşılaştırma, ilave, belirtme, sıralama, izah, sonraya bırakış, üzerinde durmama, vasıta ve beraberlik, sebep, benzerlik, başkalık, diğer hâl edatları, miktar, zaman edatı, yer ve yön edatları, farklılık ifade edenler, benzerlik ve miktar bildirenler, mekân ve zaman ifade edenler, cihet bildirenler, sebep ve gaye bildirenler, tarz ve mukayese bildirenler, beraberlik ve vasıta bildirenler olarak yapmıştır. Bağlama edatlarını ise mana ve vazife bakımından, cümle başı edatları, asıl bağlama edatları, denkleştirme edatları, soru, cevap (tasdik ve kabul ifade edenler, red ve inkar ifade edenler), benzetme, nedenlik, nasıllık, özgünlük, kararsızlık, istek, taşlama, gözdağı, aşırılık, usanç, hafifseme, sürerlik, üstelik, şart, ısrar, ayrı oluş, zaman ya da yer başlangıcı, yöneliş, derece, uzaklık, yön, taraflık, bakımından, amaç-sonuç, sebep-sonuç, karşı yönünce, süre, onaylama ve doğrulama, benzerlik, kıyaslama, eşitlik, olumsuzluk, gösterme, özgüleme, araç, nitelik, beraberlik, bedel, ölçü, hayırlı istek, soru, pekiştirme, rica, hayret ya da inkar, özlem, kabul etme, açıklama ya da yorumlama, tarz ve yol, karşıtlık, hatırlatma, benzerlik, başkalık, yer-yön, zaman, sebep ve amaç, miktar, aitlik, tarz, vasıta ve beraberlik, karşılaştırma olarak gruplandırmıştır.

Sonuç ve Öneriler

İşlevsel yönden bağlaçları konu edinen ve yukarıda tek tek tanıtılan bu çalışmalarından hareketle aşağıdaki sonuçlar ortaya konulabilir.

Sonuçlar

İşlevlerine göre bağlaçları inceleyen ve çalışma grubuna alınan yirmi bir çalışmanın türü şöyledir: Altısı yüksek lisans tezi, ikisi doktora tezi, altısı makale ve yedisi çeşitli dil bilgisi – dil bilimi kitaplarında bölüm olarak yer almaktadır.

İşlevlerine göre bağlaçları konu edinen çalışmaların;

belli bir bağlacın işlevlerinin tespit edilmesi (Çelik,1999; Karaşin, 2008; Üstünova, 2006; İpek, 2016)

eserlerdeki bağlaçlar ve bu bağlaçların işlevlerinin ortaya konulması (Emre, 2009; Yavaş, 2018)

Türkiye Türkçesindeki bağlaçlar ve işlevleri (Akın 2004; Atabey, 2007; Tiken, 1997; Yavuz 2010; Pul, 2002)

Türkiye Türkçesindeki bağlaçlar ile Türkçenin şivelerindeki bağlaçların karşılaştırılması (Berkil, 2003; Berber, 2017)

Dil bilgisi – dil bilimi kitaplarındaki bölümler (Korkmaz, 2017; Ergin, 2014; Banguoğlu, 1998; Özmen, 2016; Yaylagül, 2015; Karaağaç; 2016)

bağdaşıklık konulu tez içerisindeki bölümleri (Coşkun, 2005) kapsayan araştırmalar olduğu görülmektedir.

İşlevlerine göre bağlaçları konu edinen çalışmalarda tespit edilen bağlaç işlevleri arasında en çok açıklama, sonuç, pekiştirme, ekleme, olasılık, cevap, kabullenme, karşılaştırma, zıtlık, olumsuzluk, özetleme, sebep, seçme, şart, tahmin, üsteleme ve zaman - sıralama; en az ise amaç, bakış açısı bildirme, ayırtılama, başkalık, bedel, beklenti, yaklaşma, pişmanlık, hatırlatma, yerine koyma işlevlerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma grubunu oluşturan çalışmalarda bağlaçların cümle bağlayıcıları, edatlar, bağlaç ve bağlama öğeleri, bağlama edatları olmak üzere farklı isimlendirmelerinin olduğu tespit edilmiştir.

Öneriler

Elde edilen sonuçlardan hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

1. Araştırmamanın bulgu ve sonuçları alan yazınına katkı sağlayacağı gibi işlevsel Türkçe öğretimine de katkı sağlayabilir.
2. Bu çalışmadan hareketle bağlaçlara yönelik işlev temelli ve daha kapsamlı çalışmalar yapılabilir.
3. İşlevsel bağlaç öğretimine yönelik derlem tabanlı çalışmalar yapılarak Türkçedeki bağlaçların hangi işlevlerde kullanıldıklarını ortaya koyan daha güncel ve kapsamlı çalışmalar ortaya konulabilir.

4. Yapılan araştırmaların sonuçlarından hareketle *öğretim amacıyla* bağlaçlar 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeylerine göre sınıflandırılabilir ve ders kitabı yazarları ilgili bölümleri bu düzeylendirmeye göre hazırlayabilir.
5. Bağlaçların işlevsel sınıflandırılmasına yönelik yapılan çalışmalar öğretmenlere bağlaç konusunun öğretilmesi noktasında kolaylık sağlayabilir.
6. Sınıf seviyesine göre bağlaçların *öğretilmesi* yoluyla dinleme, konuşma, okuma ve yazma temel dil becerilerine yönelik pek çok etkinlik yaptırılarak öğrencilerin bu becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlanabilir.

Kaynaklar

- Akın, L. (2004). Türkiye Türkçesinde Bağlaçlar, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Atabay, N.; Kutluk, İ. ve Özel, S. (1983). Sözcük Türleri: Ad, Sıfat, Belirteç, Adıl, İlgeç, Bağlaç, Ünlem, Eylem. Doğan Aksan (Yay. Haz.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Atabay, İ. (2007). "Cümle Bağlayıcıları ve Türkiye Türkçesindeki Kullanımı" Turcology in Turkey, Selected Papers (Ed. László Károly), Szeged, 39-54.
- Banguoğlu, T. (1998). Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Berber, M. (2017). Türkiye Türkçesindeki Edatlar ile Kazak Türkçesindeki Edatların Karşılaştırılması, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep.
- Berkil, Ö. S. (2003). Türkmen Türkçesindeki Edatlarla Türkiye Türkçesindeki Edatların Karşılaştırmalı Analizi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli.
- Bilgegil, M. K. (1984). Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Blondell, J., Higgins, J. ve Middlemiss, N. (1982). Function *in* English, Oxford University, Oxford.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Coşkun, E. (2005). İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Çelik, M. (1999). "Da'nın İşlevleri" , Dilbilim Araştırmaları, 10, 25-32.
- Delice, H. İ. (2012). Sözcük Türleri, Asitan Kitabevi, Sivas.
- Deny, J.(2012). Türk Dilbilgisi (A. U. Elöve, Çev.), Kabalıcı Yayınları, İstanbul.
- Ediskun, H. (1985). Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Emre, N. (2009). Yapı ve İşlev Bakımından Oğuz Atay'ın Tehlikeli Oyunlar Romanında Çekim Edatları, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas.

- Ergin, M. (2014). Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım Yayınları, İstanbul.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). Türk Dilinde Edatlar: En Eski Türkçe Metinlerden Zamanımıza Kadar –Yazı Dilinde-, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). Dilbilim Sözlüğü, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- İpek, B. (2016). “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türleriyle Yapılan Pekiştirme” , Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 1(32), 145–156.
- İşsever, S. (1995). Türkçe Metinlerdeki Bağlantı Ögelerinin Metinbilim ve Kullanımbilim Açısından İşlevleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Karaağaç, G. (2016). Türkçenin Dil Bilgisi (3. Baskı), Akçağ Yayınevi, Ankara.
- Karasar, N. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Karaşin, H. (2008). “Bağlaç Görevinde Kullanılan Ya’nın Anlamsal İşlevleri” , U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(14), 215-227.
- Kılıç, V. (2002). Dilin İşlevleri ve İletişim, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Koç, N. (1996). Yeni Dilbilgisi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Korkmaz, Z. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi (3. Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kurtul, K. (2011). Türkçe ve İngilizcedeki Bağlaçların Yazılı Metinlerde Kullanımı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Özmen, M. (2016). Türkçenin Sözdizimi (2. Baskı), Karahan Kitabevi, Adana.
- Pul, M. (2002). Türkiye Türkçesinde Edat, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- TDK (2011). Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Tiken, K. (1997). “Eski Anadolu Türkçesinde Edatlarla Kurulan Zarf-Fiillerin İfade ve İşlevleri” , Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 45(1997), 396-428.
- Üstünova, K. (2006). “Ama’nın İşlevleri”, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(10), 79-92.
- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Multilingual, İstanbul.
- Yavaş, Ö. (2018). Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Üçleme (Mahur Beste-Huzur- Sahnenin Dışındaki) Romanlarındaki Son Çekim Edatlarının İşlevsel Bakımdan İncelenmesi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak.
- Yavuz, S. (2010). Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Yaylagül, Ö. (2015), Göstergibilim ve Dilbilim, Hece Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.